

De oude Landmaten in Vlaanderen

H. De Schryver

Uitgeverij Familia et Patria
Rysseveldstraat 11, 8840 Staden
2002

Drukkerij - uitgeverij Familia et Patria
Rysseveldstraat 11, 8840 Staden, tel. 051 70 50 63
Brugsesteenweg 145, 8800 Roeselare, tel. 051 22 72 88
E-mail: familia@newmail.net
www.familiaetpatria.cjb.net
D/2002/0675/2

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en / of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm
of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Toelating tot herdruk verworven door wijlen
Michiel Mispelon.

Inhoudelijk dezelfde uitgave als de vroegere uitgaven.

DE OUDE LANDMATEN IN VLAANDEREN

H. De Schryver

Uitgeverij Familia et Patria
Rysseveldstraat 11, 8840 Staden
2002

EEN WOORD VOORAF

Ondergetekende heeft, te beginnen met het tweede nummer van zijn "*Reeks Nederlandsche Dialectatlassen*" en op aanraden van Prof. H. Pirenne, een vraag naar de oude landmaten aan zijn dialectvragenlijst toegevoegd. De vroegere en huidige verspreiding van de verschillende benamingen en van de onderscheiden waarden van deze landmaten is inderdaad een rechtshistorisch, geschiedkundig en taalkundig probleem van het allergrootste belang. Wij kunnen uit het reeds voorhanden zijnde materiaal afleiden dat in de oude rechtsgebieden zeer archaische typen van landmaten werden opgenomen, als daar zijn : oppervlakte die binnen, een bepaalde spanne tijds kan bewerkt worden (bv. dagwand, journal) die als grasland nodig is voor één koe (Coe-gars), die men kan bezaaien met een bepaalde hoeveelheid zaad (vatzaad, meuken).

Weinig onderwerpen zijn derhalve zo zeer als de studie van de oude landmaten geschikt om een beeld te helpen ophangen van de historische, economische en rechtskundige ontwikkeling van onze gewesten.

Maar voor weinig onderwerpen ook is zulk een ontzaglijke materiaalverzameling en plaatselijke controle noodzakelijk.

Daarom is dit boekje van de heer H. De Schryver, man van de praktijk en tegelijk ook van ernstige studie, bijzonder welkom. Het bezorgt ons voor elke oude-akkermaat in Vlaanderen de nauwkeurige opgave van de gemeenten waar zij gebruikt werd en de grootte die men er aan toekent. Het zal mij persoonlijk ten zeerste interesseren de gegevens van de heer De Schryver te kunnen vergelijken met die van de opnemingen van mijnmedewerkers en van mijzelf.

Bijzondere waardering verdient ten slotte ook het glossarium dat ons, afgezien van alle mogelijke etymologieën, een nuttig overzicht bezorgt van de namen - ook van enkele oude inhoudsmaten - die de auteur heeft kunnen verzamelen.

Gaarne besluit ik dit inleidend woord met de auteur geluk te wensen en de hoop uit te spreken dat dergelijke overzichtelijke werkjes ook spoedig voor Brabant, Antwerpen, Limburg zouden mogen verschijnen.

Prof. E. BLANCQUAERT.

22 mei 1936.

NOTA

Het metriek stelsel werd onder de franse Overheersing in België ingevoerd bij wet van 18 germinal jaar III. Een besluit van 13 brumaire jaar IX beval het opstellen van vergelijkingstabellen tussen de oude en de metrieke maten.

Door de macht der ingewortelde gebruiken bleven - en blijven thans nog - de oude landmaten in menige gewesten steeds in gebruik, niettegenstaande de wet van 18 juni 1836 het gebruik ervan in officiële akten verbiedt.

Een grote verwarring ontstond, voornamelijk tussen de jaren 1815-1830 (Nederlands bewind) wanneer in sommige akten de oude benamingen aan de nieuwe (metrieke) maten werden toegepast. Zo bv. werden de hektare : *bunder*; de meter : *elle*, enz. Soms werd de melding : "nieuwe maat" eraan toegevoegd.

Wanneer men dus titels uit die periode raadpleegt, weze de aandacht op voorgaande bemerking gevestigd.

DE OUDE LANDMATEN IN VLAANDEREN

Gewezen Burggraafschap van GENT en LAND van WAAS

De lengtevoet meet 0,2753 m. Hij is verdeeld in 10 duimen.

De vierkante voet beslaat 0,075781 m².

De lengteroede meet 3,8542 m. - zij geldt 14 voet.

De vierkante roede beslaat een oppervlakte gelijk aan 14,8548 m².

Drie honderd roeden vormen het Gemet hebbende een metrieke oppervlakte van 4455,99 m².

Drie gemeten (of 900 roeden) vormen het Gents Bunder, strekkende over 1 ha 33 a 67 ca 98 tienmilliaren.

Een ha geldt 673 Gentse roeden en 49 vierkante voeten.

Ene schrede geldt 2 ½ voeten of 0,69 m.

Een Fierlingland: 1/8 van een Bunder of 112 ½ roeden.

Haelsterzaeds : 120 roeden.

Vierendeelszaed : 60 roeden.

Meuken: 30 roeden.

De Gentse landmaat wordt gebruikt binnen het rechtsgebied van het gewezen burggraafschap van Gent - het Land van Waas, de Keure van Eeklo en Lembeke - de ambachten van Assenede en van Boechoute; verders enkele gemeenten uit het Graafschap Aalst, en de gewezen Kasselrij van Kortrijk (Roede van Deinze) en de Baronie van Bornem.

Hier volgt de lijst dezer gemeenten :

Aalter	Gentbrugge
Afsnee	Gent
Assenede	Haasdonk
Astene *	Hansbeke
Bachte Maria Leerne	Heusden
Bazel	Hingene
Bassevelde	Kalken
Beervelde	Kalloo
Belsele	Kaprijke
Bellem	Kemzeke
Beveren (Waas)	Kieldrecht
Boechoute	Klinge
Bornem	Kluizen
Burcht	Knesselare
Daknam	Kruikeke
Destelbergen	Laarne
Desteldonk	Latem-St.-Martens
Deurle	Landegem
Deinze *	Ledeberg
Doel	Lembeke
Drongen	Lokeren
Eeklo	Lochristi
Eke	Lotenhulle
Elversele	Lovendegem
Ertvelde	Mariakerke
Evergem	Mariekerke
Ekstaarde	Meerdonk

Melsele
Mendonk
Merendree
Meigem
Moerbeke (Waas)
Nazareth *
Nevele
Niewkerken-Waas
Oostakker
Oost-Eeklo
Oost-Winkel
Petegem (Deinze)
Pinte
Poesele
Ronsele
Rupelmonde
St. Amandsberg
St. Amands (Puurs)
St. Denijs-Westrem
St. Gillis (Waas)
St. Martens-Leerne
St. Pauwels
St. Niklaas
Sinaai

Sleidinge
Stekene
Temse
Tielrode
Verrebroek
Vinderhoute
Vosselare
Vrasene
Vinkt
Wachtebeke
Waarschoot
Waasmunster
Weert
Wondelgem
Winkel St.-Kruis
Zaffelare
Zelzate
Zeveneken
Zeveren *
Zevergem
Zomergem
Zwijnaarde
Zwijndrecht

** In de gemeenten Astene, Deinze en Zeveren, wordt ook dikwijls gebruik gemaakt van de Kortrijkse maat. - In de gemeente Nazareth gebruikt het N.O. gedeelte, de Gentse maat, en het Z.-W. deel, de Oudenaardse Kasselrij-maat.*

Het Gewezen Graafschap AALST

De legtevoet meet 0,27721 m. - Hij is onderverdeeld in 11 duimen. De duim verdeeld in 11 lijnen, de lijn in 11 punten.

De vierkante voet beslaat 0,07683984 m².

De lengteroede meet 5,544 m. - Zij is verdeeld in twintig voeten.

De vierkante roede beslaat een metrieke oppervlakte gelijk aan 30,7456 m².

100 vierkante roeden vormen het Dagwand, beslaande 30 a 74 ca 56 dm².

Vier dagwanden (of 400 roeden) vormen het Aalsters bunder, strekkende over 1 ha 22 a 98 ca 25 dm².

Een ha geldt 325 roeden en 100 v. voeten.

In 't land van Aalst zijn er nog enkele plaatselijke landmaten bekend. Ofschoon de bovenstaande maat bijna overal gevolgd wordt heden ten dage, is het niet zonder belang deze afzonderlijke maten hier op te geven.

Te Appelterre meet de roede 26 m², 13 dm².

het dagwand 0 ha 26 a 13 ca.

het bunder (400 roeden) 1 ha 04 a 52 ca.

de metrieke a beslaat 3 v. roeden v. voeten 7/10.

de metrieke ha beslaat 382 roeden 70 v. voeten.

Te Denderwindeke meet de plaatselijke roede 32 m² 28 dm².

het dagwand 0 ha 32 a 28 ca 29 dm².

het bunder 1 ha 29 a 13 ca 15 da².

de metrieke a beslaat 3 roeden 39 voet 5/10.

de metrieke ha beslaat 309 roeden 304 voet. 68/100.

Te Meerbeke is de roede enkel 18 voet en een zool lang.

de voet telt drie zolen.
 de plaatselijke roede meet 25 m², 56 dm².
 het dagwand meet 25 a 55 ca 72 dm².
 het bunder meet 1 ha 22 a 22 ca 89 dm².
 de metrieke a beslaat 3 roeden 91/100.
 de metrieke ha beslaat 391 roeden 28/100.
 Te Meire is de roede groot 33 m², 82 dm², 1 cm².
 het dagwand 33 a 81 ca 1 dm².
 het bunder 1 ha 35 a 28 ca 4 dm².
 de metrieke a beslaat 2 roeden 95 voeten 68/100.
 de metrieke ha beslaat 295 roeden 68 voeten.
 Te Overboelare-Goeferinge is de roede groot 32 m²
 90 dm².
 het dagwand meet 32 a 89 ca 78 dm².
 het bunder meet 1 ha 31 a 59 ca 12 dm².
 de ha bevat 303 roeden 388 voeten 70/100.

De Aalsterse Roede wordt gebruikt in de volgende gemeenten van Oost-Vlaanderen, die vroeger binnen het Rechtsgebied van het graafschap Aalst lagen.

Aalst	Deftinge
Amengys	Denderhoutem
Appel terre	Denderleeuw
Aspelare	Denderwindeke
Aaigem	Dikkele
Balegem	Dikkelvenne
Bavegem	Edelare
Bambrugge	Ename
Baaigem	Elene
Berchem (Ouden.)	Elst
Beerlegem	Erembodegem
Borsbeke	Erondegem
Bottelare	Erpe
Burst	Erwetegem

Etikhove
Gavere
Geraardsbergen
Godveerdegem
Goeferdinge *
Gontrode
Grimminge
Grotenberge
Gijzegem
Gijzenzele
Haaltert
Heldergem
Hemelveerdegem
Herdersem
Hermelgem
Herzele
Hillegem
Hofstade
Hundelgem
Iddergem
Idegem
Impe
Kerksken
Landskouter
Lede
Leeuwergem
Lemberge
Letterhoutem
Leupegem
Liefaringe
Maarke-Kerkem
Mater
Maria Latem
Massemen
Meire
Merelbeke
Melden *

Melle
Melsen
Mespelare
Mellegem
Michelbeke
Moerbeke (Geraardsb.)
Moorsel *
Moortsele
Munkzwalm
Munte
Nederboelare
Nederbrakel
Neder-Ename
Nederhasselt
Nederzwalm
Neigem
Nieuwenhove
Nieuwerkerken
Ninove
Nukerke
Okegem
Onkerzele
Oombergen
Oordegem
Oosterzele
Opbrakel
Ophaselt
Ottergem
Oultre
Overboelare *
Parike
Paulatem
Polare
Ressegem
Ronse
Roborst
Rozebeke

Rozenaken
Serskamp
St.-Antelinks
St. Blasius Boekel
St. Goriks-Oudenhove
St. Kornelis-Horebeke
St. Denijs-Boekel
St. Lievens-Houtem
St. Lievens-Esse
St. Maria-Oudenhove
St. Maria-Horebeke
St. Maria-Lierde
Schelderode
Scheldewindeke
Schendelbeke
Schorisse
Segelsem
Semmerzake
Smeerebbe-Vloerzegem
Smetlede
Steenhuize-Wijnhuize

Strijpen
Velzeke-Ruddershove
Viane
Vlekkem
Vlierzele
Volkegem
Voorde
Vurste
Waarbeke
Welden
Welle
Westrem
Wichelen
Wieze
Woubrechtgem
Zandbergen
Zarlardinge
Zonnegem
Zottegem
Zulseke

** Zie de speciale maten die soms in deze gemeenten gebruikt worden.*

Gewezen Kasselrij van Oudenaarde

In het land van Oudenaarde worden twee plaatselijke landmaten toegepast, nl. de Oudenaardse Stadsmaat en de kasselrijmaat.

STADSMAAAT

De voet is 0,2851 m. lang. 20 voeten vormen een roede.

De vierkante voet is 0,081279 m².

De roede is 5,702 m lang.

400 vierkante voeten maken een vierkante roede, die is groot: 35,5117 m².

100 vierkante roeden noemt men een dagwand, maar meest een vierendeel, 't is te zeggen het vierde deel van het bunder dat 400 roeden behelst.

Het dagwand of vierendeel beslaat 3251,17 m².

Het bunder heeft een oppervlakte van 1 ha 30 a 4 ca 68 tienmiliaren.

1 are is 3 roeden 30 voeten 40/100.

1 ha is 307 roeden 240 voeten.

KASSELRIJMAAT

Deze maat is het meest gebruikt en verspreid.

De voet is lang 0,2851 (zelfde eenheidsmaat als de Stadsmaat).

De roede behelst 21 voet, en meet 5,787 m.

De vierkante roede behelst 441 vierkante voeten.

Het dagwand of vierendeel is 100 roeden of 4 meukens of 400 lands.

25 vierkante roeden noemt men een meuken of honderdlands.

Het bunder omvat 400 vierkante roeden of 4 dagwand of 4 vierendelen of 1600 lands.

De voet is 0,081279 m².

De roede is 35,84 m².

Het dagwand is 35 a 84 ca 20 tienmiliaren.

Het meuken is 8 a 95 ca 2 tienmiliaren.

Het bunder is 1 ha 43 aren 36 ca 85 tienmiliaren.

Een are is 2 roeden 348 voet.

Een ha is 279 roeden 59/100 voet.

De gewezen Kasselrij van Oudenaarde, omvatte in haar rechtsgebied, een deel der huidige Provincie Oost-Vlaanderen, en ook enkele gemeenten uit Z. O. West-Vlaanderen.

KASSELRIJMAAT

Anzegem	Moregem
Asper	Mullem
Avelgem	Nazareth
Bossuit	Nokere
Elsegem	Ooike
Eine	Outrijve
Eestert	Ouwegem
Heurne	Petegem (Oudenaarde)
Huise	Tiegem
Ingooigem	Vichte
Kaster	Waarmaarde
Kerkhove	Wortegem
Kruishoutem	Zingem

STAD SMAAT

Bevere	Petegem (Oudenaarde) *
Oudenaarde	* <i>Gebruikt ook de kasselrijmaat.</i>

Gewezen Heerlijkheid van DENDERMONDE

De voet is lang 0,27557 m. Hij werd verdeeld in 11 duimen of 121 lijnen.

De vierkante voet beslaat 0,076176 m².

De lengteroede is gelijk aan 21 voeten of 5,797 m.

De vierkante roede omvat 441 vierkante voeten of 33,5936 m².

Het vatzaad of 100 roeden beslaat 16 a 74 ca 47 tiemiliaren.

Het dagwand of 100 roeden beslaat 0 ha 33 a 48 ca 94 tm.

Het bunder of 400 roeden of 1 ha 33 a 95 ca 75 tm.

Een ha gelijk 298 roeden 266 voeten.

De volgende gemeenten, vroeger besloten in de Heerlijkheid van Dendermonde, gebruiken de plaatselijke landmaat.

Appels	Moorsel
Baasrode	Overmere
Berlare	Oudegem
Denderbelle	St.-Gillis (Dendermonde)
Dendermonde	Schellebelle
Grimbergen	Uitbergen
Hamme *	Wanzele
Lebbeke	Wetteren
Moerzeke	Zele

* *Te Hamme wordt de Gentse landmaat veel gebruikt.*

Gewezen Kaselrij van KORTRIJK

De lengtevoet meet 0,29759 m. - Hij is verdeeld in 11 duimen.

De vierkante voet beslaat 0,08862529 m².

De kleine roede, of pertse, is gelijk aan 10 voeten of 2,9759 m.

De kleine vierkante roede beslaat 8,85598 m², of 100 v. voeten.

100 kleine roeden noemt men Honderdlands, beslaande 885,598 m².

1600 roeden vormen het Kortrijks bunder met een metrieke oppervlakte van = 1 ha 41 a 69 ca 56 dm².

De grote lengteroede omvat 20 voeten en geldt 5,9518 m.

De grote vierkante roede beslaat 35,4239 m².

Het vierendeel omvat 100 grote roeden en beslaat een metrieke oppervlakte van 35 a 42 ca 39 dm².

De ha is gelijk aan 1219,18 kleine vierkante roeden of pertsen of 282 grote roeden een 100 v. voeten.

Gemeenten in West-Vlaanderen :

Aalbeke	Dottenijs
Aarsele	Eegem
Bavikhove	Geluwe
Bellegem	Gullegem
Beveren (Leie)	Hyzelbrechtegem
Bissegem	Harelbeke
Dadizele	Helkijn
Deerlijk	Herzeeuw
Dentergem	Heule
Desselgem	Hulste

Ingelmunster
Izegem
Kachtem
Kanegem
Kooigem
Kuurne
Lauwe
Lendeledede
Lichtervelde
Luigne
Marke
Markegem
Menen
Meulebeke
Moen
Moorsele
Moeskroen
Oost-Rozebeke

Ootegem
Oeselgem
Ooigem
Pittem
Rekkem
Rollegem
Ruisselede
Spiere
Tielt
St.-Baafs-Vijve
St.-Eloois-Vijve
Wakken
Waregem
Wevelgem
Wingene
Zwevegem
Zwevezele

Gemeenten uit de Provincie Oost-Vlaanderen, die de Kortrijkse maat gebruiken (Roede van Deinze) :

Astene *
Deinze *
Gottem
Grammene
Machelen
Olsene

Petegem (Deinze) *
Poeke *
Wontergem
Zeveren *
Zulte

** In al deze gemeenten is de Gentse landmaat ook courant van gebruik.*

BRUGGE en het Gewezen Vrije

De Elle en de Taille, vormden voortijds de *Ellemaat*.

De Voet en de Duimen, de *Voetmaat*.

De Roede, Linie, Gemet en Bunder vormden de *landmaat*.

De lengtevoet meet 0,27439 m; hij is verdeeld in 11 duimen; de duim in 11 lijnen of strepen; de lijn in 11 punten.

De vierkante voet beslaat 0,07529536 m².

De lengteroede omvattende 14 voeten, meet 3,8416 m.

De vierkante roede beslaat 14,7456 m².

Honderd vierkante roeden noemt men *Linie*, beslaande een metrieke oppervlakte van 1474,56 m².

Het gemet behelst 300 v. roeden, en beslaat 4423,68 m².

Het bunder omvat 900 v. roeden. De oppervlakte is 1 ha 32 a 71 ca 04 dm².

Een ha is 678 v. roeden 33 v. voeten.

De elle heeft een lengte van 0,70 m. - Zij is onderverdeeld in 16 taillen van ieder 0,04375 m.

De maat van het Brugse Vrije werd in gans dit rechtsgebied toegepast, behoudens de keure van Eeklo-Lembeke.

Aartrijke	Dudzzele
Ardooie	Eernegem
Assebroek	Esen
Beernem	Emelgem
Beerst	Ettelgem
Bekegem	Gistel
Blankenberge	Handzame
Booitshoeke	Hertsberge
Bovekerke	Heist
Bredene	Hoeke
Diksmuide	Houthulst

Houtave	St. Andries-Brugge
Ichtegem	St. Denijs
Jabbeke	St. Joris ten Distel
Keiem	Ste Kruis
Knokke	Schore
Klemskerke	Schuiferskapelle
Koolkerke	Sijsele
Koolskamp	Stalhille
Kortemark	Stene
Koekelare	Snellegem
Lapschuere	Snaaskerke
Leffinge	Slijpe
Leke	Torhout
Lissewege	Uitkerke
Loppem	Varsenare
Mannekensvere	Veldegem
Meetkerke	Vladslo
Merkem	Vlissegem
Middelkerke	Waardamme
Moere	Wenduine
Moerkerke	Westkapelle
Niewkapelle	Westende
Nieuwmunster	Wilskerke
Oedelem	Winkel St.-Elooi
Oostkamp	Woumen
Oostkerke (Brugge)	Zande
Oostkerke (Diksmuide)	Zandvoorde (Oostende)
Oostende	Zarren
Oudekapelle	Zedelgem
Oudenburg	Zerkegem
Ramskapelle (Brugge)	Zevekote
Roksem	Zuienkerke
Ruddervoorde	

Gemeenten in Oost-Vlaanderen :

Adegem	St.-Jan in Eremo
Kaprijke	St.-Laureins
Maldegem	St.-Margriete
Middelburg	Waterland-Oudeman
	Watervliet

Gewezen Kasselrij van IEPER

ELLEMAAT. - De elle staat gelijk met de metrieke maat: 0,698 m, zij bevat 16 taillen.

De taille meet 0,043 m.

LANDMAAT. - De *voet* meet 0,273857 en bevat 11 duimen; de duim gelijkt 11 lijnen.

De vierkante voet meet 0,074997 en bevat 121 vierkante duimen.

De *vadem* is zes voet en meet 1,643142 m.

De vierkante vadem bevat 36 vierkante voeten en meet 2,69991573 m².

De *roede* (lengtemaat) bevat 14,70 voet of 3,834 m.

De vierkante roede bevat 196 vierkante voeten, zij doet 14,6995 m².

De *linie* geldt 100 v. roeden en meet 13 a 69 ca 95 tm.

Het *gemet* geldt 300 v. roeden of 3 liniën en doet 44 a 09 ca 87 dm².

De metrische are geldt 6 roeden 157 v. voeten.

De metrische hectare geldt 680 roeden 57 v. voeten.

NATMATEN. - De pint geldt 0,57 liter.

De stoop bevat vier pinten of 2,29 liter.

De pint is verdeeld in vier kwarten of bakjes.

De stoop is gelijk aan 2 potten of kannen.

De kan bevat 2 pinten.

Het vat bevat 100 kannen.

KORENMATEN. - De *raziere* geldt 121,40 liter; zij is verdeeld in 16 maten.

De *maat* geldt 7,6 liters.

Gemeenten die de Ieperse maat gebruiken :

Beselare	Oost-Nieuwkerke
Beveren (Roeselare)	Oekene
Bikschote	Passendale
Boezinge	Ploegsteert
Brielen	Poelkapelle
Dikkebus	Roeselare
Dranouter	Rollegem-Kapelle
Geluvelt	Rumbeke
Gits	St. Jans (Ieper)
Hollebeke	St. Michiels (Ieper)
Hooglede	Staden
Houtem (Ieper)	Vlamertinge
Ieper	West-Rozebeke
Kemmel	Vormezele
Komen	Waasten
Langemark	Wulvergem
Ledegem	Wijtschate
Mesen	Zandvoorde (Ieper)
Moorslede	Zillebeke
Nieuwkerke	Zonnebeke

Gewezen Kasselrij van VEURNE

De duim is gelijk aan 11 lijnen en meet 0,025 m.

De voet bevat 11 duimen en meet 0,2781 m.

De vierkante voet, bevat 121 vierkante duimen en doet 0,07733961 m².

De lengteroede, doet 14 voet en meet 3,8934 m.

De vierkante roede is gelijk aan 196 vierkante voeten en doet 15,5924 m².

Een line is honderd v. roeden of 15 aren 59 ca 24 dm.

Het gemet is 300 roeden, of 46 aren 77 ca 72 dm.

Het bunder gelijkt 900 roeden, of drie gemeten en meet 1 ha 40 a 33 ca 16 dm.

Een are is gelijk aan 6 roeden 85/100.

Een ha is gelijk aan 2 gemeten 85 roeden, 29/100 roeden of 685 roeden 29/100.

NATMATEN. - De pint gelijkt 0,72 liter.

De stoop of 2,90 liter bevat vier pinten, of 2 potten of kannen.

Een vat gelijkt 100 kannen.

KORENMATEN. - Een achtendeel gelijkt 18,4 liter.

Een zak gelijkt 146,80 liter en bevat 8 achtendelen.

De landmaat van Veurne, wordt gebruikt in de volgende gemeenten, die voortijds in het rechtsgebied dezer kasselrij besloten lagen :

Adinkerke	Pervijze
Alveringem	Pollinkhove
Avekapelle	Poperinge
Beveren (IJzer)	Proven
Bulskamp	Ramskapelle (Veurne)
Eggewaartskapelle	Reninge
Elverdinge	Reningelst
Gijverinkhove	Roesbrugge-Haringe
Hoogstade	St. Jacobs-Kapelle
Houtem (Veurne)	St. Joris (Nieuwpoort)
Izenberge	St. Pieters-Kapelle
Kaaskerke	St. Rijkers
Kokzijde	Stavele
Krombeke	Steenkerke (Veurne)
Lampernisse	Stuivekenskerke
Leisele	Veurne
Loker (Ieper)	Vinkem
Lombardzijde	Watou
Lo	Werken
Nieuwpoort	Westouter
Noordschote	West-Vleteren
Oeren	Woesten
Oost-Duinkerke	Wulpen
Oost-Vleteren	Zoutenaai
Panne	Zuidschote

GLOSSARIUM

AEME. - (Fr. Aime) is eigenlijk een wijnmaat van 150 liters. Zij werd ook gebruikt voor de omvangmeting van kalk, als bouwmetaal.

Aemen, is de inhoudsmaat nemen.

BUNDER. - (Fr. Bonnier - Lat. Bonnarium) is een landmaat gebruikt in al de Vlaamse gewesten, maar toch ongelijk in oppervlakte.

Het Gents bunder beslaat 1 ha 33 a 67 ca 68 tm.

Het Aalsters bunder beslaat 1 ha 22 a 98 ca 25 tm.

Het Oudenaars bunder

(Stadsmaat) beslaat 1 ha 30 a 04 ca 68 tm.

(Kasselrijmaat) beslaat 1 ha 43 a 36 ca 85 tm.

Het Brugs bunder beslaat 1 ha 32 a 71 ca 04 tm.

Het Kortrijks bunder beslaat 1 ha 41 a 69 ca 56 tm.

Het Dendermonds bunder beslaat 1 ha 33 a 95 ca 75 tm.

Het Veurns bunder beslaat 1 ha 40 a 33 ca 16 tm.

Het Iepers bunder beslaat 1 ha 32 a 28 ca 58 tm.

Het bunder omvat in oude landmaten

Te Brussel, Dendermonde, Aalst en Oudenaarde 400 plaatselijke roeden of vier dagwanden.

Te Gent, Brugge en 't Land van Waas 900 plaatselijke roeden, of drie gemeten.

In de Kasselrij van Kortrijk, 400 grote roeden of 1600 kleine roeden (pertsen).

Merken wij hier terloops aan, dat het *bunder* in het begin der verleden eeuw, aleens de metrieke ha betekende ingevolge het Koninklijk besluit van 20 maart 1817 dat de oude

benamingen aan de metrieke maten wilde toepassen.

Het woord *bunder* komt veeltijds voor in de toponymie.

DAGMAT. - Is een oppervlakte die door een man op een dag kan afgemaaid worden.

DAGWAND. - Er bestaan menigvuldige schrijfwijzen: *daghwant*, *daghwandt*, *dagmael*, enz. (Fr. Journal - Arpent).

Het geldt hier een oppervlakte van 100 roeden, of $\frac{1}{4}$ van het *bunder*. - Kliiaan geeft: *Modius agri, versus, id quod uno die arari verti potest.* : nl. de oppervlakte die tijdens een dag kan omgewend worden.

Wordt gebruikt in het gewezen graafschap Aalst en de Kasselrij van Oudenaarde. - Ook in het gewezen hertogdom Brabant.

Bij de oude Romeinen heette deze landmaat *Jugerum*. Het woord komt voor bij Cicero, Virgilius en Juvenal. Het gold een oppervlakte van 240 voet lengte en 120 breedte. - Deze benaming heeft als wortel : *Jugum* = juk; de ossen die de ploeg voorttrokken, gingen inderdaad onder een juk; en de oppervlakte die op een dag door een paar ossen kon omgeploegd worden heette *jugerum* (Varron).

DUIM. - Lengtemaat; groot $\frac{1}{10}$ - $\frac{1}{11}$ of $\frac{1}{12}$ van de voet.

De Engelse duim meet 2,54 cm.

De Amsterdamse duim meet 2,57 cm.

De Rijnlandse duim meet 2,61 cm.

ELLE. - (Lat. *ulna*. Fr. *aune*), had een afwisselende lengte volgens de verschillende plaatsen waar zij gebruikt werd, (0,69 tot 0,72). De **ELLE** werd meest gebruikt in de lakenweverij. Bij deze nijverheid sprak men van **RAUWE Elle** en van **NATTE Elle**. Deze benamingen beoogden in feite het onderzoek, waarbij de lakens in droge of ruwe staat, en, na het volle, in vochtige staat gemeten werden om hun veror-

dende lengte en breedte te staven. Zodra de lakens van het weefgetouw kwamen, werden zij naar de Hal gedragen, om er gemeten te worden door de RUWE METERS, "omme gheperst te zijn den meters van der rauwer elle" ook genaamd "persenaers". Zij moesten op de zelfkant het merk der wevers dragen en de lengte hebben van 40 el; daarna werden zij voorzien van een loden zegel door de "kleine zeghelaers". Hierna werden de stukken naar de volstock gedragen, vanwaar zij, nog vochtig zijnde, aangeboden werden aan de meters van de natte lakens "ter natter elle". Deze moesten de gevolve lakens die te smal waren, of die de verordende lengte niet hadden verwerpen (Gloss. Stallaert).

FASSEEL. - Faisceel - Fysseel. Kil. geeft: "Fascis lignorum & ligna querneae." is feitelijk een bundel brandhout, omtrent 1 meter lang en 0,40 tot 0,50 omtrek. Hij wordt gebruikt door de bakkers voor het heten van de oven.

Volgesn K.B. van Oudenaarde, 1338, "de cleene faiscele, VIII, ½ palmen lanc en VII palmen wyt".

De ordonnantien van den Lande van de Vrije geven: "De meeste soorte van fasceel en blocken moet lanck wesen XII palmen het fasceel, dick III palmen rondt gebonden...

Het kleyn fasceel moet lanck wesen ten minste ses palmen en half dick, en te meten in het midden".

FIERLING. - Landmaat, destijds gebruikt te St. Pieters-Aaigem (Gent), groot $112\frac{1}{2}$ roeden of $1/8$ van een bunder.

GEMET. - Landmaat eigen aan het gewezen burggraafschap van Gent, het land van Waas, de ambachten Bouchaute en Assenede, Brugge en het gewezen Vrije, Fr. Mesure, Kil. : Triens, tertia pars jugeri - het derde deel van het bunder. Het gemet = 300 roeden in de vermelde streken.

GER.S. - Oudenaarde. "3 meukenlands ofte 75 roeden oudenaersch is een gers, om een koey op te gersen ofte 2 kalvers, 3 koeygerzen zijn 2 peerde gerzen, kant voor een peerd 112 ½ roeden, voor een kalf 37 ½ roeden".

HAELSTER-ZAEDTS. - Evenals Fierling, in gebruik te St. Pieters-Aaigem (Gent), groot 120 roeden.

HONDERT. - Landmaat gebruikt in de Kasselrijen van Oudenaarde (neder) en Kortrijk. Is groot 100 kleine roeden of pertsen (zie dit woord).

HONT. - Is hetzelfde als HONDERT. Is het zesde deel van de Rijnlandse morgen, dus ook 100 roeden. De grootte van het hont is zeer veranderlijk. Die vlaktemaat wordt meest gebruikt in Holland. Hont is ook een inhoudsmaat, nl. gebezigd als turfmaat.

COEGARS. - (zie gers). Dit woord komt meermaals voor in de rekeningen der Heirnisse, voorheen afhingende van de St. Baafsabdij te Gent. Men schrijft ook coegers - coegras - coeghars. Volgens Stallaert is dit een oppervlakte van ½ dagwand. Kil. *pascuum aestivum unius vaccae* : de weidegang of grasland dat door een koe, tijdens een seizoen kan afgeweid worden. Het voornaamste gebruik van dit woord beoogt eigenlijk de prijs per veekop van de weidegang, in een pachtweide.

Te Gent = 200 roeden.

Te Aalst = 75 aalsterse roeden.

KOORDE. - Lengtemaat = 19 ½ voeten.

LEG-BUNNING. - Gebruikt in de maameersen te Oudenaarde, "is lang 10 voeten, breed vyf voeten ende hoog

zeven voeten”.

LINIE. - In Brugge, Ieper, Oostende, Veurne is 100 plaatselijke roeden of 1/3 deel van het gemet (niet verwarren met **LIJN** die in Gent, Oudenaarde, Aalst, Dendermonde en het Waasland 1/11 deel van de duim betekende).

LUPZAED. - (zie blz. 188 Costuymen van Brussel). Kil. schrijft loopsaad : 50 roeden lands (in de Kempen). Deze benaming komt voort van de woorden **LOOP** en **SAED**. Een **LOOPE**, is eigenlijk een graanmaat, in andere gewesten bekend onder de benaming “**MEUKEN**”. Een loope lands wordt bepaald: *Quadrans jugeri, agri spatium quod modio uno censeri potest*: De oppervlakte lands die met een mudde of meuken kan bezaaid worden, een **LOOPE LANDS** zou volgens de bepaling van *jugerum (quadrans jugeri)* 100 roeden moeten beslaan.

MEUKEN. - De akkermaat die in de gewezen Castelnij van Oudenaarde onder deze benaming gebruikt wordt, en gelijk staat met 25 plaatselijke roeden, had verschillende schrijfwijzen. In het land van Oudenaarde vinden wij (1653) “**MOKEN**”. Te Aalst : **MEUDEKEN** (Costumen van Aalst 408). Antwerpen en Brussel : **MODEKEN** en **MUDDE** (Costumen van Brussel, blz. 194) zelfde schrijfwijze in Brugge en gewezen Vrije. Kil. geeft als vertaling (lat.) *Modiolus*. Het meuken is eigenlijk een graanmaat en werd bij uitbreiding toegepast aan de oppervlaktelands die met de hoeveelheid graan vervat in het meuken (graanmaat), kon bezaaid worden.

MORGEN. - Kil. Geeft : **MORGHE LANDS**, **MARGHE**, *Jugerum Flandris media pars jugeri*. - In de Costuymen van Brussel geeft men **MERGHEN**. De morgen (vlaktemaat)

betekent in oorspronkelijke zin de uitgestrektheid lands die op een morgen kan beploegd worden (nl. 1/3 bunder met een span).

Van Landschoot, in zijn vergelijkende tafels geeft voor Morgen, in het land van Oudenaarde, als grootte : 600 roeden. Naar ons mening, gesteund op navorsingen ter plaatse en in de befaamdste werken aangaande de landmaten, alsook de bronnen die door deze auteur werden geraadpleegd, is er hier verwarring, vermits dergelijke morgen (600 roeden) in de streek van Oudenaarde niet bekend is.

Heel zelden wordt het woord morgen in het oude rechtsgebied van Gent gebruikt voor een vlaktemaat van 266 ½ roeden.

De morgen van 600 roeden heeft eigenlijk betrek op de Rijnlandse vlaktemaat, alwaar hij gelijk staat met 2/3 bunder. Het plaatselijk bunder behelst 900 roeden elk van 144 quadraatvoeten.

Van Nispen, in zijn beknopte Landmeetkunst, blz. 48 zegt: "dat een mergelandts doet 600 quadraat roeden".

MIJL. - Kil. geeft Milliarium-Milliare-mille passus. Passus betekent stap : spatium duarum pedum : dus ware een mijl gelijk aan 2000 voet. Wij menen echter dat dit woord passus slecht gekozen werd en dat hier feitelijk VIRGAS, roeden bedoeld werden. Inderdaad : de Costuymen der Stadt Brussel blz. 185 zeggen in de "Maten van den lande ende Mijlen : eene nederlandsche mijle bevat 1000 roeden, ofwel (de roede tot 20 voeten) 20.000 voeten, ofwel 8000 schreden". Welnu volgens dezelfde bron : een enkel schrede houdt 2 ½ voeten.

De vergelijkende tafels die krachtens besluit van 13 brumaire jaar IX der Franse republiek werden opgemaakt geven aan de voet een lengte van 0,276 (Brusselse maat), en betekent een mijl dus een afstandslengte van ongeveer 5520 m.

De voornaamste aardrijkskundigen der XVI e en XVII e eeuw, geven doorgaans de schaal hunner landkaarten opzich tens de nederlandse, de duitse (germanicum), de franse (gallicum) weleens ook : de zeemijl aan. Volgens de menigvuldige landkaarten die wij raadpleegden in de vermaarde atlassen van Ortelius, Mercator, Hondius, Jansonius, Visscher, De Witt, Schenck, e.a. betekent de duitse mijl het vijftiende deel van een graad, dus nagenoeg 7407,40 m. De franse mijl (ofte uren gaans) van 20 in een graad van 5555,55 m. De gewone franse mijl van 23 in een graad is 4444,44. De engelse mijl, thans nog in gebruik is 1609 m.

PALME. - Kil. Mensura digitorum quator, Brusselse maat: een palme wordt genomen op 4 duymen.

PERTSEN. - Peerssen. Benaming die in de kasselrij van Kortrijk gegeven wordt aan de kleine roede van 1600 in een bunder. Bijna altoos verzwijgt men het woord perse of roede en men vergenoegt zich met te zeggen bv. die weide meet 1100. Soms ook zegt men bv. 1.100 lands.

Waarschijnlijk vloeit de gelijkstelling van pertse en roede voort van het feit, dat de meetmaat bestond uit een houten perche.

PONDEMAAT. - (0.36.75) Oude Friese landmaat, nl. stuk land ter huurwaarde van 1 pond Vlaams.

RIEM-VOET. - Is 1 roede lang en 1 voet breed.

RIEM-DUIM. - Is 1 voet lang en 1 duim breed.

RIEM GREYN. - Is 1 duim lang en 1 greyn breed.

ROEDE. - (Fr. Verge - Lat. Virga) Men onderscheidt de *lengteroede* (lengtemaat) en de *vierkante roede* (oppervlakte-maat). Deze maat is zeer verschillend volgens de streken.

Plaatselijke roede van	lengte m.	Oppervlakte m ²
Gent en Land van Waas	3,854	14,8533
Gewezen Graafschap Aalst	5,544	30,7456
Audenaarde (Stadsmaat)	5,702	32,5117
Audenaarde (Kasselrij)	5,787	35,8421
Brugge en gewezen Vrije	3,840	14,7456
Dendermonde	5,787	33,4894
Kasselrij van Kortrijk	kleine roede 2,976	8,8560
	grote roede 5,952	35,4240
Kasselrij van Ieper	3,834	14,6995
Kasselrij van Veurne	3,8934	15,5924

De benaming roede werd nog gebruikt om het meettuig aan te duiden. Kiliaan vertaalt roede als volgt : Decempeda, virga qua mensores agros metiuntur, decem pedes longa. - Radius, virga geometrarum qua linearum ductus indicant.

De bepaling schijnt onnauwkeurig, als men het aangeduid aantal voeten aanziet; inderdaad de onderverdeling der roede, is zeer afwisselend. Bv. te Gent, Veurne en Ieper doet de roede 14 voet; in Aalst en Oudenaarde : 20 voet; in Dendermonde : 21 voet; te Kortrijk : 10 voet. - In het hertogdom Brabant wisselt de lengte van 16 tot 20 $\frac{1}{3}$ voet (zie Costuymen der Stadt Brussel : verklaringhe der Landtmaten. blz. 185 tot 188).

Het meettuig, genaamd roede, werd door de landmeters voor hun eigen gemak verdeeld in 10 delen en vandaar de bepaling van Kiliaan.

Het gebruik dezer benaming voor een lengtemaat is waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit, dat de vroegere gezagvoerders of vertegenwoordigers der landheerlijke macht, als zij door hun ambt geroepen werden om op te treden als erf-scheiders, de roede die zij droegen als zinnebeeld van hun gezag, gebruikten voor het meten.

SCHREDE. - Kil. passus - gradus. - In de Amptmanye van Brussel is een schrede 2 ½ voeten. (Zie Costuymen van Brussel, blz. 185).

SELLE. - een selle lands. - (Fr. Tranche de terre). Kil. Sille Landts - Honderd roeden - Quadrans jugeri is ¼ bunder. - Verwijs en Verdam geven : Sille (zille, sil, zil) hetzelfde als dachmael : een stuk land zo groot als in een dag beploegd kan worden. - Deze benaming wordt meest gebruikt in het Hageland. (Zie Vliebergh.)

SCHEPEL GEZAAI. - Oppervlakte die met een schepel rogge bezaaid wordt.

In Gelderland 0.14.50, in Drente 0.08.33.

SCHIPS VOET. - Is 1 roede lang, 1 roede breed en 1 voet dik.

SCHIPS DUIM. - Is 1 voet lang, 1 voet breed en 1 duim dik.

SCHIPS GREYN. - Is 1 duim lang, 1 duim breed en 1 greyn dik.

SOLE. - Is het derde deel van de voet.

TAILLE. - Is het zestiende deel van de elle, dus ongeveer 4 ½ cm.

VADEM. - (Fr. Toise) Is de afstand omvat tussen de vinger-toppen van de uitgestrekte armen : gemiddeld 6 voet.

Als lengtemaat gold de *vadem*, te Ieper, 1,643142 m.

Als oppervlaktemaat 2,69991573 m².

Kiliaan geeft : "Mensura manuum expensarum. Spatium

quod utrinque manus extensione completur, continetque pedes quinos, pedes sex cum quadrante".

VATZAAD. - Vlaktemaat gebruikt in de gewezen heerlijkheid van Dendermonde en die gelijk staat met 50 plaatselijke roeden of $\frac{1}{2}$ dagwand. Kil. *Octava pars jugeri* (is $\frac{1}{8}$ bunder) *quibusdam quadrans jugeri*. In het Waasland, waar de Gentse roede gebruikt werd, is een vatzaad 100 roeden.

VIERENDEEL. - Wordt als vlaktemaat gebruikt in het land van Oudenaarde. Kil. Vierdeel-lands : 100 roeden. Is dus het vierde deel van het plaatselijk bunder. In de Kasselrij van Kortrijk is een vierendeel 100 grote roeden of 400 lands, zegge een metrieke oppervlakte van 35 aren 42 ca en 40 tm.

VIERENDEEL-ZAEDS. - Gebruikt te St. Pieters-Aaigem (Gent) en geldt 60 Gentse roeden.

VOET. - (Fr. Pied - Lat. Pes) De lengte is zeer verschillend en wisselde af tussen 27 en 29 cm volgens de onderscheiden rechtsgebieden, van het gewezen graafschap Vlaanderen.

Kortrijk	0,2976
Ieper	0,275857
Oostende	0,27609 *
Gent-Waasland	0,2753
Aalst	0,2772
Oudenaarde (Land-voet)	0,2856
Dendermonde	0,27557
Veurne	0,278
Brugge	0,2743

De voet is, zoals meerdere andere maten (bv. duympalme, enz.) een der primitieve maten, die op het menselijk lichaam werd genomen. Hij vormde overal de eenheid der lengtematen.

(*) *Weinig gebruikt.*

WISHOUT. - Is zoals de stere een omvangsmaat voor brandhout, is $3\frac{1}{2}$ voeten lang en $11\frac{1}{2}$ omtrek.

WISSE. - Wordt nog gebruikt bij de blokmakers en betekent 13 paar blokken.

BRONNEN EN HULPMIDDELEN

KILIAAN, *Etymologicum Teutonicæ Linguæ : sive Dictionarium*. Arnhem 1777.

STALLAERT, *Glossarium*. Leiden 1890.

GAILLIARD, *Glossaire Flamand de l' Inventaire des archives de Bruges*, Brugge 1879-1882.

VERWIJS en VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's Gravenhage 1885-1929.

MATHEUS van NISPEN, *Beknopte Landmeetkunst*, Dordrecht 1662.

J.F. VERPLANCKE, *Tafel van reductie*. Brugge, jaar XI (1802).

VAN DER GUCGHT Adriaan, *Cijferboek*. 1569.

F.J. VAN HEERSWYNGHELDS, *Tafel van vergelijking der nieuwe Nederlandsche maten en gewichten, met de oude maten der provincie West-Vlaanderen*. Uitg. Bogaert-Dumortier, drukker van het Gouvernement der Prov. West-Vlaanderen. Het boek is opgedragen aan baron Loen, Goeverneur. Deze was in functie van 1816 tot 1820.

SPILTHOORN, *Vergelijkingstafelen*. Gent, Van de Meersch (eerste helft der XIX e eeuw).

P. VAN LANDSCHOOT, *De Oude Akkermaten*. Gent 1884.

P. En J. VAN LANDSCHOOT, *De oude Akkermaten van Vlaamsch België*, Dendermonde 1927.

Tarief van Landmaten (Brugge - Veurne - Ieper - Kortrijk - Diksmuide). Uitg. Sackenpré.

Costuymen der Stad Brussel. Uitg. Mommaert 1657.

Ch. V. ACKER, *Le comparateur des anciennes mesures aux nouvelles mesures républicaines ou tablettes décimales du nouveau système métrique*. Gand, Stevin.

Oct. BUYSSE, *Code Belge du Géomètre*.

Martinus VAN DYCKE, *Preuve der Landmeters*, Gent 1754.

De Nederlandschen Negociant (1786).

INHOUD

Een woord vooraf	5
Nota	6

De oude landmaten in Vlaanderen

Gewezen Burggraafschap van Gent en Land van Waas	7
Het Gewezen Graafschap Aalst.....	10
Gewezen Kasselrij van Oudenaarde	14
Gewezen Heerlijkheid van Dendermonde	16
Gewezen Kasselrij van Kortrijk	17
Brugge en het Gewezen Vrije	19
Gewezen Kasselrij van Ieper	21
Gewezen Kasselrij van Veurne	23
Glossarium	25
Bronnen en Hulpmiddelen	36
Inhoud	37